

Krystyna Skarżyńska

Instytut Psychologii PAN

Kamil Henne

Uniwersytet SWPS

SKOJARZENIA Z HISTORYCZNĄ PRZESZŁOŚCIĄ ORAZ NEGATYWNE SCHEMATY ŚWIATA SPOŁECZNEGO A POPARCIE INTERWENCJI ZBROJNEJ PRZECIWKO ROSJI*

Celem prezentowanego badania jest poznanie psychologiczno-społecznych korelatów poparcia udziału Polski w ewentualnej militarnej interwencji NATO i UE, wspierającej Ukrainę w konflikcie z Rosją. Teoretyczną podstawę hipotez stanowią teorie schematów poznawczych oraz „ramowania” zjawisk politycznych przez media, czyli prezentację ich interpretacji przez pewne analogie historyczne. Testowano rolę negatywnych schematów świata społecznego i polityki oraz trzy różne ramy konfliktu Rosja – Ukraina. Pierwsza odwoływała się do analogii między działaniami prezydenta Rosji, Władimira Putina wobec Krymu a postępowaniem Hitlera wobec Austrii (najczęściej obecna w polskich mediach). Druga wskazywała, iż zaangażowanie Polski w konflikt między Rosją a Ukrainą przyniesie nam poważne straty i będzie nieskuteczne, tak jak zaangażowanie USA w konflikt w Wietnamie. Trzecia rama wskazywała, że Rosja nie zamierza prowadzić wojny z całym Zachodem.

Badanie prowadzono metodą indywidualnego wywiadu, wspomaganego komputerem (CAPI) na reprezentatywnej losowej próbie dorosłych Polaków (N = 971). Okazało się, że najsilniejszymi predyktorami stopnia akceptacji zbrojnej interwencji są ramy ujmowania konfliktu Rosja – Ukraina. Im bardziej respondenci zgadzają się z interpretacją zawierającą analogię postępowania Putina i Hitlera, tym bardziej akceptują udział Polski w zbrojnej interwencji. Im bardziej zgadzają się z dwiema pozostałymi ramami konfliktu, tym mniej popierają nasz udział w interwencji zbrojnej. Natomiast akceptacja każdej z ram jest w odmienny sposób związana z indywidualnymi schematami świata społecznego i polityki.

Główne pojęcia: ramowanie konfliktu; schematy świata społecznego i polityki; poparcie dla zbrojnej interwencji.

Krystyna Skarżyńska, Instytut Psychologii PAN, e-mail: krystyna.skarzynska@psych.pan.pl; Kamil Henne, Wydział Psychologii Uniwersytetu SWPS, e-mail: kamil.henne@swps.edu.pl

* Badanie finansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki, przyznanych na podstawie decyzji numer 2013/09/B/HS6/03071 na realizację projektu: „Akceptacja agresji w życiu społecznym i politycznym. Rola struktur poznawczych, indywidualnej agresywności i czynników sytuacyjnych”.

Wprowadzenie

Analiza i ocena aktualnych stosunków międzypaństwowych i decyzji politycznych w tym obszarze jest nie tylko domeną profesjonalnych politologów i polityków, ale także przedmiotem zainteresowania i ocen zwykłych ludzi. Jest ono tym większe, im obserwowane wydarzenia dzieją się bliżej nas lub im bardziej istotne wydają się dla naszego kraju i naszego indywidualnego losu. Sądy o sytuacji międzynarodowej wydają więc także ludzie, którzy mają o niej niewiele szczegółowych informacji albo mają informacje rozbieżne, nieuporządkowane, niejednoznaczne. Badania dowodzą, że korzystają wtedy z wcześniejszej wiedzy o świecie, zakodowanej w schematach (Fiske i Taylor 2008; Markus 1977; Taylor i Crocker 1980) i skryptach poznawczych (Schank i Abelson 1977). Do interpretacji niejasnych sytuacji wykorzystuje się najczęściej takie schematy, które są najbardziej dostępne poznawczo. W przypadku ważnych wydarzeń politycznych owa dostępność związana jest nie tylko z najbardziej utrwalonymi i akceptowanymi ogólnymi schematami świata, ale także jest tworzona poprzez media, które nadają wydarzeniom określone ramy interpretacyjne. Przypuszczamy, że negatywne schematy świata społecznego ułatwiają akceptację pewnych ram (np. odniesień historycznych sugerujących zagrożenie), natomiast utrudniają akceptację innych, redukujących strach.

Negatywistyczne schematy świata społecznego

Ramy, w jakie media i politycy próbują wkładać poszczególne zdarzenia polityczne, są mniej lub bardziej akceptowane przez odbiorców, zależnie od tego, co ci odbiorcy mają wcześniej utrwalone w swoich schematach świata społecznego. Pewne analogie i zewnętrznie proponowane ramy odniesienia są bardziej, a inne mniej zgodne z indywidualnymi schematami odbiorców.

Ważną kategorię potocznego opisu rzeczywistości stanowią schematy, czyli ogólne uproszczone zespoły przekonań, dotyczące reguł rządzących światem społecznym. Przestrzeganie tych reguł ma zapewniać życiowy sukces. Schematy te można podzielić na takie, które zakładają synergiczny charakter relacji społecznych, dobroć „natury ludzkiej” i traktują wsparcie oraz współpracę jako bardziej prawdopodobne niż bezwzględną rywalizację, obojętność czy wrogość. Inne zakładają raczej antagonistyczny charakter stosunków międzyludzkich, wyraźną sprzeczność interesów między jednostkami i grupami, egoizm i wykorzystywanie innych, niż pomoc i współpracę (Adorno, Frenkiel-Brunswik, Levinson i Sanford 1950; Christie i Geis 1970; Pinker 2005; Reykowski 1990; Różycka i Wojciszke 2009; Skarżyńska i Radkiewicz 2011;

Radkiewicz, Skarżyńska i Hamer 2012; Tomkins 1963). Analiza treści tych ogólnych schematów świata społecznego pozwala wyróżnić trzy grupy zawartych w nich przekonań. Pierwsze dotyczą natury wszelkich istotnych zasobów, o które zabiegamy w życiu i o które rywalizujemy z innymi. W schematach antagonistycznych zasoby te są ograniczone, nie są możliwe do pomnażania. W związku z tym wszystkie osoby aspirujące do nich są wzajemnie zawsze rywalami: wygrana jednego człowieka lub grupy jest zawsze porażką innej jednostki lub grupy. W tej optyce nie ma żadnych wspólnych korzyści, żadne dobro nie przyrasta przez kooperację. Życie społeczne jest zatem grą o sumie zerowej, a bezwzględna rywalizacja – jedynym właściwym sposobem postępowania (Grzelak 2007; Pinker 2005; Wojciszke, Baryła i Różycka 2009). Druga grupa przekonań negatywistycznych polega na przypisywaniu „większości ludzi” (czy wręcz „naturze ludzkiej”) negatywnych charakterystyk moralnych lub/i intelektualnych; w konsekwencji – inni są źródłem zagrożenia (Adorno i in. 1950; Christie i Geis 1970; Duckitt 2009; Rotter 1980; Skarżyńska 2012). I trzecia kategoria negatywistycznych schematów, będąca pochodną dwóch pierwszych, dotyczy reguł postępowania, które mają prowadzić do osobistego sukcesu w życiu społecznym (Duckitt i Fisher 2003; Ross i Ward 1995; Skarżyńska i Radkiewicz 2011, 2015). Skoro świat jest społeczną dżunglą, w której szansę na sukces mają jedynie bezwzględni, silni egoiści, wykorzystujący innych – to nie tylko nikomu nie można ufać, ale także samemu należy bezwzględnie wykorzystywać słabości innych.

Dotychczasowe badania przekonują, że tak zwane „negatywistyczne” schematy świata społecznego, takie jak zgeneralizowana nieufność, wiara w antagonistyczną naturę relacji społecznych (tak zwana „gra o sumie zerowej”), społeczny darwinizm, polityczny cynizm oraz spostrzeganie świata w kategoriach zagrożenia, silnie wiążą się nie tylko z określonym zespołem poglądów politycznych (Adorno i in. 1950; Duckitt i Fisher 2003; Jost, Glaser, Kruglansky i Sulloway 2003; Radkiewicz 2012; Tomkins 1963), ale i z poparciem bądź odrzuceniem określonych rozwiązań w polityce wewnętrznej i międzynarodowej. I tak, na przykład, różnicują poparcie polityki podatkowej (Brehm i Rahn 1997; Scholz i Lubell 1998), akceptację wydatków na cele militarne oraz poparcie kooperacji międzynarodowej *versus* izolacjonizmu (Bartels 1995; Brewer i Steenbergen 2002). Zgeneralizowana nieufność oraz poczucie grupowego zagrożenia sprzyja niechęci do obcych, w tym członków innych niż własna grup narodowych (Bar-Tal 2000; Cichocka i Golec de Zavala 2011; Skarżyńska, Przybyła i Wójcik 2012; Skarżyńska i Przybyła 2015). Darwinizm społeczny i cynizm polityczny sprzyjają poparciu siłowych rozwiązań w konfliktach międzynarodowych, akceptacji autorytarnych przywódców oraz akceptacji agresji w życiu politycznym (Skarżyńska i Radkiewicz 2015; Staub 2003).

W świetle tych badań można oczekiwać, że także stosunek do polityki Putina wobec Ukrainy i ocena jej konsekwencji dla Polski i Europy związane są z omówionymi wyżej schematami świata społecznego. Spodziewamy się, że im bardziej ktoś akceptuje negatywistyczne schematy świata, tym bardziej interpretuje konflikt Rosja – Ukraina jako zagrażający Polsce i Europie (bardziej akceptuje interpretacje odwołujące się do negatywnych historycznych doświadczeń) oraz tym bardziej popiera udział Polski w międzynarodowej zbrojnej interwencji mającej na celu powstrzymanie Rosji przed dalszą ekspansją.

Proste analogie i ramy odniesienia a oceny osób i zdarzeń politycznych

Psychologowie od lat badają, jak przebiega proces wydawania sądów i akceptacji określonych decyzji politycznych w sytuacjach, które są angażujące emocjonalnie, ważne dla obywateli, ale także niezbyt dla nich jasne. Wiemy już, że korzystamy wtedy z wcześniejszej wiedzy o świecie, zakodowanej w schematach (Fiske i Taylor 2008; Markus 1977; Taylor i Crocker 1980) i skryptach poznawczych (Schank i Abelson 1977). Ale także opieramy nasze sądy i preferencje na prostych skojarzeniach, asocjacjach aktualnego wydarzenia z przeszłymi (Gilovich 1981). Odwołujemy się do analogii, często powierzchownych, niekoniecznie logicznie zasadnych (Read 1983; Tavis i Aronson 2008). Aktualne wydarzenia, na przykład aneksja Krymu przez Rosję, są więc także analizowane i oceniane przez pryzmat indywidualnej wiedzy oraz prywatnych schematów świata społecznego i politycznego. Wszyscy klasyfikujemy, organizujemy, interpretujemy nowe doświadczenia tak, aby znajdować w nich określony sens, odniesienie do naszych ugruntowanych przekonań i wartości (Goffman 1974). Formułujemy dość szybko ocenę na podstawie tego, jakie schematy przychoǳą nam do głowy, jakie informacje są dla nas dostępne poznawczo i jakie znaczenie im nadamy. Owo subiektywne znaczenie danego faktu zależy nie tylko od wiedzy wyniesionej z własnych doświadczeń i zakodowanej w prywatnych schematach i skryptach, ale jest także w dużej mierze torowane przez media. Badacze mediów opisują proces zwany „ramowaniem” (*ang. framing*), który polega na selekcji i porządkowaniu informacji o świecie i międzynarodowych relacjach. „Rama” jest rozumiana jako obszar możliwej interpretacji danego zjawiska czy faktu, wykreowana przez analityków, polityków i dziennikarzy struktura poznawcza, pewien wzorzec, ułatwiający odbiorcy skonstruowanie opinii na jego temat (Gitlin 1980; Kunczik i Zipfel 2000). Psychologowie patrzą na ramowanie jako na proces wstępnej perswazji (*ang. pre-persvasion*) (Pratkanis i Aronson 2003). Korzysta się w nim z przedstawiania analogii czy metafor, które mają uwypuklić niektóre podobieństwa analizowanego faktu do wybranych

innych wydarzeń historycznych (bliższych lub dalszych), tym samym nadając mu określony sens i wagę. Tworzenie ram do interpretacji polityki odbywa się w mediach poprzez częste podawanie pewnych informacji na dany temat, a pomijanie innych z nim związanych oraz bardziej bezpośrednio – przez oferowanie określonej perspektywy ujmowania jakiegoś zdarzenia, która pozwala odbiorcy organizować wiedzę na jego temat i ułatwia krystalizację oceny tego zdarzenia. W Polsce od pięciu lat obserwujemy ostro zróżnicowane przez skonfliktowane środowiska polityczne i dziennikarskie „ramowanie” katastrofy smoleńskiej, które doprowadziło do podziału na „wierzących w zamach” i „wierzących w błędy”.

Ramy tworzone dla zdarzeń politycznych nie są neutralne: przekonują do określonej opcji politycznej, podkreślając jej „obiektywność”, „słuszność moralną” czy „pewność”. Skuteczność perswazyjną ramowania potwierdzono w badaniach eksperymentalnych, ale także w realnej polityce. Na przykład, przed pierwszą wojną w Zatoce Perskiej (w roku 1991) zwolennicy militarnego ataku USA i NATO na Irak przedstawiali sytuację konfliktu między Irakiem i Kuwejtem w innych ramach, niż czynili to przeciwnicy tej wojny (Connors 1998; Pratkanis i Aronson 2003). W amerykańskich mediach zwolennicy użycia siły opisywali postępowanie Saddama Husajna w kategoriach poważnego zagrożenia dla demokratycznego świata. Podkreślali analogię między użyciem gazu wobec Kurdów a sposobem uśmiercania Żydów przez nazistów, czy między postępowaniem Iraku a napaścią Hitlera na Polskę, co dało początek II wojnie światowej. Natomiast przeciwnicy wojny z Irakiem lokowali konflikt między Irakiem a Kuwejtem w kategorii wojny domowej między Arabami, odwoływali się także do innych analogii: pokazywali konsekwencje uwikłania się USA w wojnę między Wietnamem Północnym a Południowym. Ponieważ w popularnych amerykańskich mediach ton nadawali wtedy zwolennicy polityki George’a Busha, ich sposób „ramowania” aktualnej sytuacji politycznej przekonał większość Amerykanów do poparcia wojny w Iraku.

Wyniki badań psychologicznych przekonują także, iż przedstawiane w procesie ramowania zdarzeń społecznych i politycznych analogie nie muszą dotyczyć istotnych atrybutów porównywanych faktów. Mogą one nie dotyczyć istoty owych zdarzeń, a mimo to są skuteczne: prowadzą ludzi do określonych sądów i popierania określonych decyzji rządzących, dotyczących tych faktów. W jednym z eksperymentów uczestnicy proszeni byli o szacowanie prawdopodobieństwa pewnego rytualnego zachowania się (nacinanie skóry na ramieniu) nieznanym wcześniej osób. W grupie eksperymentalnej najpierw przedstawiano film z różnymi rytualnymi zachowaniami (cięcie czy tatuaż w pewnych miejscach ciała) kilku osób, następnie prezentowano fotografie innych osób i proszono, by badani przewidzieli, które z nich mogą mieć skłonność do jednego z pokazanych wcześniej rytualnych zachowań innych osób. W grupie kontrolnej badani

nie oglądali zdjęć z pierwszej serii, proszeni byli jedynie o określenie prawdopodobieństwa opisanego zachowania (cięcia na ramieniu) osób, przedstawionych w tej samej serii zdjęć, które uczestniczący w grupie eksperymentalnej oglądali w drugiej fazie eksperymentu. Okazało się, że w grupie eksperymentalnej osobom podobnym fizycznie (podobnie szczupłej lub otyłej) do osoby, która w pierwszej fazie badania robiła cięcia na ramieniu, przypisywano z większym prawdopodobieństwem tendencję do takiego rytualnego zachowania niż tym samym osobom w grupie kontrolnej (które widziały te osoby po raz pierwszy). Pojedyncze, przypadkowe (w sensie: nieistotne dla przewidywania rytualnego zachowania) podobieństwo fizyczne dwóch osób doprowadziło do mylnego, ale ogłoszonego z dużą pewnością, sądu o przyczynie rytualnego zachowania (Read 1983). Także oceny aktualnych sytuacji międzynarodowych lub krajowych czynione przez polityków mogą być oparte na odwoływaniu się do podobieństwa z pojedynczymi, historycznymi zdarzeniami niż do ogólnych, abstrakcyjnych reguł dotyczących polityki (May 1973; Jervis 1976). Autorzy ci pokazali przykłady takiego myślenia wśród amerykańskich polityków podczas II wojny światowej oraz podczas wojny z Koreą.

O tym, że także w potocznym myśleniu o sprawach międzynarodowych opieramy się na mało istotnych analogiach, przekonują badania, wykonane w USA przez Thomasa Gilovicha (1981). Prowadzone były dość popularną dzisiaj metodą przedstawiania scenariuszy dotyczących różnych problemów czy konfliktów między fikcyjnymi państwami, ale prezentowane sytuacje i/lub państwa były w rozmaity sposób podobne do realnych, aktualnych problemów międzynarodowych i sposobów postępowania rządów. Uczestnicy proszeni byli o ocenę opisanych w scenariuszach sytuacji oraz o proponowany lub preferowany sposób ich rozstrzygnięcia, w tym o ocenę różnego rodzaju zaangażowania się USA w opisywany konflikt. Gilovich (1981) prezentował amerykańskim studentom nauk politycznych scenariusze opisujące konflikt między małym demokratycznym państwem a jego niedemokratycznym sąsiadem, który wysłał groźby militarne i gromadzi wojska wzdłuż wspólnej granicy oraz agresywnie zwalcza swoich wewnętrznych przeciwników. Podawano także dodatkowe informacje, które wprawdzie nie wiążą się z istotą konfliktu, ale wskazują na pewne podobieństwa między opisywanym w scenariuszu kryzysem a sytuacją w Niemczech przed wybuchem II wojny światowej (w grupie pierwszej) lub sytuacją konfliktu między Wietnamem Południowym i Północnym (w grupie drugiej). Na przykład, w scenariuszu dla grupy pierwszej podawano, że osoby prześladowane w totalitarnym kraju uciekały do demokratycznego sąsiada ukryte w wagonach towarowych, a spodziewaną inwazję na demokratyczne państwo określano jako wojnę błyskawiczną („*Blitzkrieg*”), co miało sugerować podobieństwo do II wojny światowej. W scenariuszu dla grupy drugiej sugerowano podobieństwo opisywanego konfliktu do sytuacji poprzedzającej wojnę wietnamską:

uciekinieryzy z niedemokratycznego kraju uciekali łódkami, a spodziewany atak na demokratycznego sąsiada nazywano szybkim uderzeniem („*Quickstrike*”). Badani studenci proszeni byli o zaznaczenie na 9-stopniowej skali swojej rekomendacji dla postępowania rządu Stanów Zjednoczonych w tej sytuacji. Mogli zalecać albo powstrzymanie się USA od wszelkiej akcji (1) albo rekomendować bezpośrednią interwencję zbrojną (9). Okazało się, że badani, którzy czytali scenariusz z odniesieniami do II wojny światowej, istotnie częściej rekomendowali interwencję zbrojną niż badani, którym przedstawiono scenariusz nawiązujący do sytuacji sprzed wojny wietnamskiej.

Sprawa relacji między Rosją a Ukrainą oraz Unią Europejską (a nawet z całym światem zachodnim) od dłuższego czasu jest przedmiotem uwagi polskich i światowych mediów. W Polsce – przynajmniej przez kilka miesięcy od zajęcia Krymu – dominowały głosy porównujące zachowanie Putina do zajęcia Austrii przez Hitlera. Rzadziej przedstawiano konflikt Rosja – Ukraina jako lokalny, niezagrażający Polsce oraz odwoływano się do strat, jakie przynosi zaangażowanie się w konflikty wewnętrzne, na przykład na koszty, jakie poniosły USA podczas wojny w Wietnamie. Medialnie forowana była więc interpretacja skłaniająca Polaków do wzrostu poczucia zagrożenia ze strony Rosji. Przyniosło to rezultat w postaci silnego poczucia zagrożenia dla bezpieczeństwa i utrzymania niepodległości Polski. W marcu 2014 roku (bezpośrednio po przejściu przez Rosjan kontroli nad Krymem) 72% dorosłych Polaków badanych przez CBOS było zdania, że sytuacja na Ukrainie zagraża bezpieczeństwu Polski, a 65% sądziło, że aktualne relacje między Polską a Rosją są złe (Roguska 2014).

Problemy badania

W prezentowanym tu badaniu szukaliśmy odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaki jest poziom akceptacji różnych ujęć (czy interpretacji, ram) konfliktu Rosja – Ukraina – Europa w polskim społeczeństwie?

H1: Interpretacja odwołująca się do analogii Putin – Hitler jest bardziej akceptowana niż ujęcie nawiązujące do interwencji USA w Wietnamie oraz niż takie, zgodnie z którym polityka Putina nie zagraża Polsce i światu.

Ujęcie aktywizujące strach, zgodnie z mechanizmem asymetrii negatywnej (Czapiński 1988; Peeters 1992), skłania ludzi do lepszego jego zapamiętania. Ponadto jest to taka interpretacja konfliktu Rosja – Ukraina, która jest częściej niż pozostałe obecna w medialnym dyskursie; mechanizm torowania czyni więc ją bardziej dostępną niż inne ujęcia tego konfliktu.

2. Jak różne ujęcia konfliktu Rosja – Ukraina wiążą się z negatywistycznymi schematami świata?

H2a: Akceptacja interpretacji odwołującej się do analogii Putin – Hitler wiąże się dodatnio z negatywistycznymi schematami świata społecznego i polityki.

H2b: Akceptacja interpretacji zaprzeczającej totalitarnym zamiarom Putina wiąże się ujemnie z negatywistycznymi schematami świata społecznego i polityki.

3. Jak różne schematy świata społecznego i polityki oraz różne interpretacje konfliktu Rosja – Ukraina wiążą się z poparciem dla udziału Polski w militarnej interwencji NATO i UE przeciwko Rosji?

H3a: Negatywistyczne schematy świata społecznego sprzyjają poparciui interwencji zbrojnej przeciwko Rosji.

H3b: Akceptacja interpretacji odwołującej się do analogii Putin – Hitler sprzyja poparciui militarnej interwencji przeciwko Rosji; pozostałe interpretacje osłabiają poparcie dla interwencji.

Metoda

Uczestnicy i procedura badania

W badaniu przeprowadzonym metodą wywiadu indywidualnego wspomaganego komputerowo (CAPI) wzięła udział losowa reprezentatywna próba dorosłych Polaków (N = 971). Kobiety stanowiły 56% próby, mężczyźni – 44%. Średni wiek uczestników wyniósł $M = 46,25$ lat ($SD = 17,84$). Osoby z wykształceniem podstawowym i niższym stanowiły 17,1% próby; z zawodowym – 21,5%; ze średnim i niepełnym wyższym – 35,6%; osoby z wykształceniem wyższym – 25,8%. Dobór próby oraz indywidualne wywiady przeprowadziło Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS), lider rynku badań społecznych w Polsce, członek European Society for Opinion and Marketing Research (ESOMAR).

Zmienne i ich pomiar

Zmienna wyjaśniana:

Akceptacja interwencji zbrojnej wobec Rosji, mierzona stwierdzeniem: „Polska razem z UE i USA powinna zbrojnie pomóc Ukrainie i zaatakować Rosję, zanim Putin zaatakuje inne kraje”. Do tego stwierdzenia badani odnosili się na 5-stopniowej skali typu Likerta od 1 – „zdecydowanie się nie zgadzam” do 5 – „zdecydowanie się zgadzam”.

Zmienne wyjaśniające:

Trzy różne interpretacje (skojarzenia) konfliktu Rosja – Ukraina (ramy, w jakich ujmowana jest w mediach i w codziennym dyskursie sytuacja polityczna): przedstawione w formie trzech stwierdzeń, do których badani odnosili się na

5-stopniowej skali typu Likerta, od 1 – „zdecydowanie się nie zgadzam” do 5 – „zdecydowanie się zgadzam”. Prezentowane interpretacje odwołują się do różnych analogii historycznych, w różnym stopniu wzbudzają strach (poczucie zagrożenia), a także są obecne (w różnym nasileniu) w publicznym dyskursie. Są one następujące:

1. „Zagarnięcie Krymu przypomina aneksję Austrii przez Hitlera. Putin nie zatrzyma się na Krymie, tak jak Hitler nie poprzestał na zajęciu Austrii” (S1);
2. „Zbrojna interwencja NATO i UE na Ukrainie (z udziałem Polski) przypomina interwencję USA w Wietnamie: byłaby długa, krwawa i skończyłaby się naszą porażką” (S2);
3. „Putin chce przywrócić Rosji dawną potęgę i wpływ na globalną politykę, nie jest jednak szaleńcem i nie dąży do wojny z całym Zachodem” (S3).

Schematy dotyczące świata społecznego (zespoły przekonań):

Świat jako zagrożenie – mierzono skalą autorstwa Johna Duckitta i Kirstin Fisher (2003) w tłumaczeniu Piotra Radkiewicza (2012). Skala składa się z dziesięciu pozycji (np. „Świat społeczny, w którym żyjemy, jest w gruncie rzeczy niebezpiecznym i nieprzewidywalnym miejscem, w którym wartości i sposób życia dobrych, przyzwoitych i moralnych ludzi – są zagrożone i atakowane przez złych ludzi.”). Badani ustosunkowywali się do tych stwierdzeń na 6-stopniowej skali typu Likerta (od 1 – „zdecydowanie nie zgadzam się” do 6 – „zdecydowanie się zgadzam”). Wskaźnikiem zmiennej jest średnia odpowiedzi na wszystkie pozycje skali, po przekodowaniu 5 pozycji. Wyższe wyniki skali świadczą o większym natężeniu przekonań o zagrożeniu w otaczającym świecie. Rzetelność skali: α Cronbacha = 0,70.

Życie jako gra o sumie zerowej – przekonania o antagonistycznej naturze świata społecznego, mierzono skalą autorstwa Joanny Różyckiej i Bogdana Wojciszke (2009), składającą się z 10 pozycji (np. „W życiu już tak jest, że kiedy ktoś coś zyskuje, to ktoś inny na tym traci.”). Badani ustosunkowywali się do tych stwierdzeń na 5-stopniowej skali typu Likerta (od 1 – „zdecydowanie nie zgadzam się” do 5 – „zdecydowanie zgadzam się”). Wskaźnikiem zmiennej jest średnia odpowiedzi na wszystkie pozycje skali, po przekodowaniu 5 pozycji. Wyższe wyniki skali świadczą o silniejszym antagonistycznym schemacie życia społecznego. Rzetelność skali jest dostateczna: α Cronbacha = 0,65.

Nieufność – mierzono zmodyfikowaną skalą autorstwa Toshio Yamagishi i Midori Yamagishi (1994), składającą się z siedmiu twierdzeń opisujących postępowanie większości ludzi w sytuacjach społecznych. Przykładowe pytanie: „Nie powinno się ufać ludziom, dopóki się ich nie pozna”. Do każdej z pozycji badani ustosunkowywali się na 6-stopniowej skali typu Likerta (od 1 – „zdecydowanie nie zgadzam się” do 6 – „zdecydowanie się zgadzam”). Wskaźnikiem zmiennej jest średnia odpowiedzi na wszystkie pozycje skali. Wyższe wyniki

wskazują na większą zgeneralizowaną nieufność do ludzi. Skala okazała się rzetelna: α Cronbacha = 0,80.

Darwinizm społeczny – wykorzystano skalę autorstwa Duckitta i Fisher (2003), w tłumaczeniu Radkiewicza (2012). Narzędzie składa się z 15 stwierdzeń (np. „Jeśli ktoś w danej sytuacji posiada władzę, to powinien ją wykorzystywać w taki sposób, aby osiągnąć swoje cele.”), z którymi badani mogą w różnym stopniu zgadzać się lub nie zgadzać, udzielając odpowiedzi na 6-stopniowej skali typu Likerta. Wskaźnikiem zmiennej jest średnia odpowiedzi na wszystkie pozycje skali, po przekodowaniu 7 pozycji. Wyższe wyniki na skali świadczą o wyższym poziomie darwinizmu społecznego. Rzetelność skali jest dostateczna: α Cronbacha = 0,64.

Dopuszczalność agresji w życiu społecznym – mierzono skalą wzorowaną na skali NOBAG (*Normative Beliefs about Aggression*), autorstwa Ravela Huesmanna i Nancy Guerry (1997), w polskim tłumaczeniu Lucyny Kirwil (2012). Skala składa się z ośmiu pozycji (np. „Czy jest dopuszczalne mówienie nieprzyjemnych rzeczy innym ludziom, gdy jest się zdenerwowanym?”). Badani ustosunkowywali się do tych stwierdzeń na 4-stopniowej skali (od 1 – „całkowicie niedopuszczalne” do 4 – „całkowicie dopuszczalne”). Wskaźnikiem zmiennej jest średnia odpowiedzi na wszystkie pozycje skali. Wyższe wyniki świadczą o większej akceptacji agresji w życiu codziennym. Rzetelność skali jest wysoka: α Cronbacha = 0,87.

Schematy dotyczące polityki (zespoły przekonań):

Cynizm polityczny – mierzono skalą autorstwa Skarżyńskiej (2013), składającą się z dziesięciu pozycji (np. „Polityka to bezwzględna gra o władzę i pieniądze.”). Badani ustosunkowywali się do tych stwierdzeń na 5-stopniowej skali typu Likerta (od 1 – „zdecydowanie nie zgadzam się” do 5 – „zdecydowanie zgadzam się”). Wskaźnikiem zmiennej jest średnia odpowiedzi na wszystkie pozycje skali, w tym 5 pozycji przekodowanych. Wyższe wyniki skali świadczą o wyższym natężeniu cynizmu politycznego. Rzetelność skali jest dostateczna: α Cronbacha = 0,72.

Sprawiedliwość systemu społeczno-politycznego w Polsce – mierzono skalą autorstwa Skarżyńskiej (2013). Składa się ona z dziesięciu twierdzeń (np. „Polskie prawo jest równe i sprawiedliwe dla wszystkich.”), do których badani ustosunkowywali się na 5-stopniowej skali typu Likerta (od 1 – „zdecydowanie nie zgadzam się” do 5 – „zdecydowanie zgadzam się”). Wskaźnikiem zmiennej jest średnia odpowiedzi na wszystkie pozycje skali, po przekodowaniu 4 pozycji. Wyższe wyniki świadczą o wyższej ocenie sprawiedliwości aktualnego systemu społeczno-politycznego. Rzetelność skali jest dostateczna: α Cronbacha = 0,75.

Akceptacji agresji w polityce – wykorzystano dwie skorelowane ze sobą skale autorstwa Skarżyńskiej i Radkiewicza (2014). Pierwsza skala dotyczyła

agresji wobec polityków i składała się z 10 pytań (np. „Czy dopuszczalne jest obrażanie polityków?”), do których badani ustosunkowywali się na 4-stopniowej skali typu Likerta (od 1 – „całkowicie niedopuszczalne” do 4 – „całkowicie dopuszczalne”). Druga skala dotyczyła agresji wobec polityków w sytuacjach, gdy źle wykonują swoje obowiązki i składała się z 7 pytań (np. „Czasami jedyną drogą powstrzymania złych polityków jest przemoc fizyczna.”), do których badani ustosunkowywali się na 4-stopniowej skali typu Likerta (od 1 – „nie zgadzam się całkowicie” do 4 – „zgadzam się całkowicie”). Wskaźnikiem każdej ze skal jest średnia odpowiedzi na wszystkie pozycje skali, po przekodowaniu czterech. Wyższe wyniki świadczą o większej akceptacji agresji w polityce. Rzetelności obu skal są wysokie: skala 1: α Cronbacha = 0,86; skala 2: α Cronbacha = 0,67.

Zmienne socjo-demograficzne:

W analizach uwzględniono płeć, wiek, poziom wykształcenia oraz wielkość miejsca zamieszkania.

Wyniki

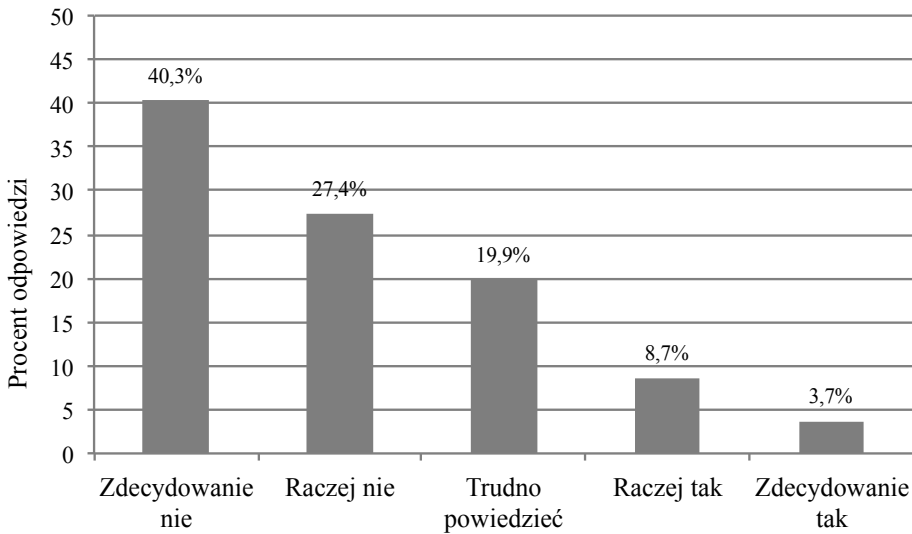
Zaczynamy od przedstawienia rozkładu procentowego zmiennej wyjaśniającej, czyli stopnia poparcia udziału Polski w ewentualnej interwencji zbrojnej NATO i UE przeciwko Rosji (patrz rysunek 1). Zgodę na ewentualny udział Polski w takiej interwencji wyraziło 12,4% Polaków (w tym 3,7% deklaroowało, że zdecydowanie akceptuje taką interwencję). Zdecydowana większość uczestników badania wybierała odpowiedzi „zdecydowanie nie” oraz „raczej nie” (łącznie 67,7% wszystkich odpowiedzi). Średnia wyników plasowała się poniżej teoretycznego punktu środkowego skali i wyniosła $M = 2,08$, przy odchyleniu standardowym $SD = 1,13$.

Jeśli chodzi o stosunek uczestników badania do przedstawionych im różnych skojarzeń (interpretacji) z sytuacją konfliktu Rosja – Ukraina, okazuje się, że badani w umiarkowanym stopniu zgadzają się z każdym ze stwierdzeń (średnie i odchylenia standardowe dla każdej z pozycji przedstawiamy w tabeli 1). Stosunkowo najwyższe poparcie zyskuje interpretacja podkreślająca analogię pomiędzy zagarnięciem Krymu przez Rosję (Putina) a aneksją Austrii przez Hitlera. Jest to zgodne z naszą pierwszą hipotezą. Jednak różnice w stopniu akceptacji podawanych interpretacji konfliktu nie są duże.

Przeanalizowaliśmy także związki pomiędzy tymi interpretacjami (tabela 2). Okazało się, że przedstawione badanym „ramy” konfliktu Rosja – Ukraina są ze sobą dodatnio skorelowane. Akceptacja interpretacji odwołującej się do analogii pomiędzy postępowaniem Putina i Hitlera (S1) pozytywnie koreluje ($r = 0,24$;

$p < 0,001$) z akceptacją interpretacji kojarzącej ewentualną zbrojną interwencję NATO i UE na Ukrainie z nieskuteczną i kosztowaną interwencją USA w Wietnamie (S2). Poziom akceptacji interpretacji S2 umiarkowanie dodatnio koreluje z akceptacją „ramy” S3, sugerującej brak zagrożenia ze strony Putina dla Polski i świata zachodniego. Nie ma natomiast istotnej korelacji między interpretacją S1 a interpretacją S3, zgodnie z którą Putin nie planuje wojny z całym Zachodem.

Rysunek 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie czy „Polska razem z UE i USA powinna zbrojnie pomóc Ukrainie i zaatakować Rosję, zanim Putin zaatakuje inne kraje” (N = 946)

Stopień akceptacji „ramowania” konfliktu Rosji z Ukrainą przez skojarzenie działań Putina z postępowaniem Hitlera nie koreluje istotnie z poparciem interwencji zbrojnej przeciwko Rosji. Natomiast akceptacja dwóch pozostałych interpretacji (S1 i S2) sprzyja odrzuceniu zgody na udział Polski w zbrojnej interwencji (por. negatywne, umiarkowanie wysokie współczynniki korelacji w tabeli 2). Im bardziej badani zgadzają się z interpretacją wskazującą analogię między ewentualną interwencją UE i NATO w Rosji a skutkami interwencji USA w Wietnamie oraz im bardziej akceptują pogląd, że Rosja nie zamierza walczyć z całym Zachodem, tym bardziej odrzucają udział Polski w interwencji militarnej (por. ostatni wiersz w tabeli 2).

Tabela 1. Statystyki opisowe różnych interpretacji (skojarzeń) z sytuacją konfliktu Rosja – Ukraina

Zmienne	N	M	SD
S1 – Zagarnięcie Krymu przypomina aneksję Austrii przez Hitlera. Putin nie zatrzyma się na Krymie, tak jak Hitler nie poprzestał na zajęciu Austrii (skala 1–5)	927	3,53	1,08
S2 – Zbrojna interwencja NATO i UE na Ukrainie (z udziałem Polski) przypomina interwencję USA w Wietnamie: byłaby długa, krwawa i skończyłaby się naszą porażką (skala 1–5)	927	3,34	1,09
S3 – Putin chce przywrócić Rosji dawną potęgę i wpływ na globalną politykę, nie jest jednak szaleńcem i nie dąży do wojny z całym Zachodem (skala 1–5)	941	3,40	1,06

Tabela 2. Związki między różnymi interpretacjami (skojarzeniami) konfliktu Rosja – Ukraina oraz poparciem interwencji zbrojnej w stosunku do Rosji (współczynniki korelacji r Pearsona)

Zmienne	S1	S2	S3
S1	-		
S2	0,24***	-	
S3	n.i.	0,10**	-
I (interwencja)	n.i.	-0,12***	-0,13***

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Zmienne S1, S2, S3 – oznaczenie jak w tabeli 1

I – zgoda na interwencję: „Polska razem z UE i NATO powinna zbrojnie pomóc Ukrainie i zaatakować Rosję, zanim Putin zaatakuje inne kraje”

Przechodząc do analiz poświęconych różnym schematom spostrzegania świata społecznego i polityki, zauważyć można, że badani w umiarkowany sposób spostrzegają otaczający świat jako zagrażający oraz relacje społeczne jako umiarkowanie antagonistyczne (mierzone zespołem przekonań o tym, że życie jest grą o sumie zerowej) – wyniki na tych skalach zbliżone są do teoretycznego środkowego punktu skali (patrz tabela 3). Badani są jednak zdecydowanie nieufni (wynik $M = 4,21$ na sześciostopniowej skali odpowiedzi). Nie akceptują też agresji w życiu społecznym ani tzw. darwinizmu społecznego.

Spółeczna percepcja polityki jest negatywna (por. tabela 4). Polacy widzą politykę raczej jako cyniczną grę o władzę i pieniądze niż starania o dobro obywateli ($M = 3,40$; $SD = 0,68$) oraz dość nisko oceniają sprawiedliwość aktualnego systemu politycznego ($M = 2,28$; $SD = 0,68$). Nie są jednak zdecydowanymi

zwolennikami agresji w polityce – zarówno wobec polityków w ogóle, jak i agresji wobec polityków, którzy – ich zdaniem – wykonują swoje obowiązki. W obu przypadkach średnie odpowiedzi plasowały się poniżej teoretycznego punktu środkowego skali odpowiedzi.

Tabela 3. Statystyki opisowe różnych schematów świata społecznego

Zmienne	N	M	SD
Świat jako zagrożenie (skala 1–6)	968	3,58	0,64
Świat jako gra o sumie zerowej (skala 1–5)	969	2,91	0,51
Nieufność (skala 1–6)	968	4,21	0,77
Darwinizm społeczny (skala 1–6)	966	2,92	0,73
Dopuszczalność agresji w życiu społecznym (skala 1–4)	970	1,42	0,43

Tabela 4. Statystyki opisowe różnych schematów spostrzegania polityki

Zmienne	N	M	SD
Cynizm polityczny (skala 1–5)	962	3,40	0,68
Sprawiedliwość systemu politycznego (skala 1–5)	967	2,28	0,68
Skala akceptacji agresji w polityce 1 (skala 1–4)	966	1,54	0,45
Skala akceptacji agresji w polityce 2 (skala 1–4)	959	1,88	0,49

Wszystkie negatywistyczne schematy spostrzegania świata społecznego (poza dopuszczalnością agresji w życiu społecznym) okazały się istotnie dodatnio skorelowane z silniejszą akceptacją interpretacji konfliktu między Rosją a Ukrainą odwołującej się do analogii Putin – Hitler oraz z porównaniem zbrojnej interwencji NATO i UE na Ukrainie do interwencji USA w Wietnamie. Podobne związki zachodzą między negatywistycznymi schematami spostrzegania polityki a wymienionymi wyżej interpretacjami konfliktu. Jedynie akceptacja agresji w polityce nie jest istotnie skorelowana z tymi interpretacjami konfliktu Rosja – Ukraina (tabele 5 i 6).

Negatywistyczne schematy spostrzegania świata społecznego oraz polityki: świat widziany jako zagrożenie, cynizm polityczny, delegitymizacja moralna systemu politycznego, są natomiast ujemnie skorelowane z akceptacją interpretacji zaprzeczającej totalitarnym zamiarom Putina (interpretacja 3). Wyniki te potwierdzają zatem sformułowaną wcześniej hipotezę 2a i 2b.

Warto zwrócić uwagę na istotne (choć niezbyt silne) pozytywne związki pomiędzy spostrzeganiem przez badanych świata społecznego jako pełnego

zagrożeń oraz wszystkimi pytaniami dotyczącymi akceptacji agresji (w życiu społecznym oraz w stosunku do polityków) a przyzwoleniem na interwencję militarną z udziałem Polski wymierzoną przeciwko Rosji (ostatnia kolumna w tabeli 5 i 6). Poczucie zagrożenia, akceptacja agresji i akceptacja udziału w militarnej interwencji w konflikcie – są ze sobą pozytywnie związane.

Tabela 5. Związki między schematami świata społecznego a różnymi skojarzeniami z konfliktem Rosja – Ukraina oraz poparciem interwencji zbrojnej w stosunku do Rosji (współczynniki korelacji r Pearsona)

Zmienne	S1	S2	S3	I
Świat jako zagrożenie	0,14***	0,19***	-0,12***	0,08**
Świat jako gra o sumie zerowej	0,11***	0,14***	n.i.	n.i.
Nieufność	0,12***	0,14***	n.i.	n.i.
Darwinizm społeczny	0,09***	0,09***	n.i.	n.i.
Dopuszczalność agresji w życiu społecznym	n.i.	n.i.	n.i.	0,07*

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Zmienne S1, S2, S3, I – oznaczenie jak w tabeli 1 i 2

Tabela 6. Związki między schematami spostrzegania polityki a różnymi skojarzeniami z konfliktem Rosja – Ukraina oraz poparciem interwencji zbrojnej w stosunku do Rosji (współczynniki korelacji r Pearsona)

Zmienne	S1	S2	S3	I
Cynizm polityczny	0,10***	0,15***	-0,08**	n.i.
Sprawiedliwość systemu politycznego	-0,13***	-0,12***	0,07*	n.i.
Skala akceptacji agresji w polityce 1	n.i.	n.i.	n.i.	0,09**
Skala akceptacji agresji w polityce 2	n.i.	n.i.	0,09**	0,11***

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Zmienne S1, S2, S3, I – oznaczenie jak w tabeli 1 i 2

W tabeli 7 przedstawiono związki zmiennych społeczno-demograficznych z różnymi interpretacjami sytuacji między Rosją a Ukrainą oraz poparciem dla udziału Polski w interwencji zbrojnej. Wiek respondentów istotnie wiązał się z poziomem akceptacji wszystkich interpretacji oraz z poparciem interwencji zbrojnej. Im starsi badani, tym wyższy poziom akceptacji każdej z trzech testowanych interpretacji konfliktu, ale tym niższe poparcie udziału Polski

w interwencji zbrojnej przeciwko Rosji. Wyższa akceptacja interpretacji, zgodnie z którą Putin chce przywrócić Rosji dawną potęgę, ale nie zamierza jednak walczyć z całym światem zachodnim, jest także wyższa u mężczyzn niż u kobiet, wiąże się też dodatnio z wielkością miejscowości zamieszkania oraz wyższym poziomem wykształcenia uczestników badania. Poparcie zbrojnej interwencji z udziałem Polski przeciwko Rosji jest tym większe, im młodsza i niżej wykształcona osoba badana. Jest ono także silniejsze wśród kobiet niż wśród mężczyzn.

Tabela 7. Związki między zmiennymi socjo-demograficznymi a skojarzeniami z sytuacją konfliktu Rosja – Ukraina (współczynniki korelacji rho Spearmana)

Zmienne	S1	S2	S3	I
Płeć (1–M, 2–K)	n.i.	n.i.	-0,10***	0,11**
Wiek	0,09***	0,23***	0,09***	-0,13***
Wielkość miejscowości zamieszkania	n.i.	n.i.	0,14***	n.i.
Wykształcenie	n.i.	n.i.	0,11***	-0,08**

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Zmienne S1, S2, S3, I – oznaczenie jak w tabeli 1 i 2

Aby sprawdzić łączną rolę uwzględnionych w badaniu zmiennych w wyjaśnianiu akceptacji interwencji zbrojnej z udziałem Polski w stosunku do Rosji i tym samym zweryfikować hipotezę 3, przeprowadzono hierarchiczną analizę regresji liniowej, w kolejnych czterech krokach wprowadzając następujące grupy zmiennych: 1) zmienne społeczno-demograficzne, 2) schematy świata społecznego, 3) schematy spostrzegania polityki, 4) interpretacje konfliktu Rosja – Ukraina. W tabeli 8 prezentujemy wyniki z ostatniego tylko kroku analizy, uwzględniającego wszystkie zmienne. Linia przerywaną zaznaczono kolejne bloki zmiennych wprowadzanych krokowo do analizy; w skrajnych prawych kolumnach prezentujemy statystyki F i R^2 (wraz z istotnością zmiany) w kolejnych krokach analizy.

Przy uwzględnieniu w modelu wszystkich zmiennych łącznie (ostatni krok przeprowadzonej analizy regresji), utrzymuje się istotny związek między poparciem interwencji z udziałem Polski przeciwko Rosji i Putinowi a płcią i wiekiem osób badanych: zgodzie na interwencję sprzyja bycie kobietą i młodszy wiek. Spośród schematów spostrzegania świata społecznego jedynie wyższy poziom nieufności przyczynia się do akceptacji interwencji, ale zależność ta jest na poziomie tendencji statystycznej. Wśród schematów spostrzegania polityki

Tabela 8. Hierarchiczna analizy regresji liniowej dla zmiennej wyjaśnianej: akceptacja interwencji zbrojnej wobec Rosji (N = 900)

Krok	Predyktory	B	SE	β	t	F dla kroku	R ² dla kroku (ist. zmiany)
1	Płeć	0,29	0,08	0,13	3,85***	7,53***	0,03
	Wiek	-0,01	0,01	-0,07	-2,12*		
	Wykształcenie	-0,02	0,02	-0,05	-1,40		
	Wielkość miejscowości zamieszkania	0,02	0,02	0,03	0,92		
2	Świat jako zagrożenie	0,10	0,07	0,06	1,48	4,37***	0,04 ⁺
	Świat jako gra o sumie zerowej	0,10	0,09	0,04	1,11		
	Nieufność	0,10	0,06	0,07	1,78 ⁺		
	Darwinizm społeczny	0,02	0,05	0,01	0,36		
	Dopuszczalność agresji w życiu społecznym	0,01	0,10	0,01	0,12		
	Cynizm polityczny	0,04	0,07	0,02	0,54		
3	Sprawiedliwość systemu politycznego	0,23	0,07	0,14	3,31***	4,59***	0,06***
	Skala akceptacji agresji w polityce 1	0,07	0,10	0,03	0,67		
4	Skala akceptacji agresji w polityce 2	0,31	0,09	0,13	3,58***	6,07***	0,10***
	Skojarzenia S1	0,09	0,03	0,09	2,71**		
	Skojarzenia S2	-0,15	0,04	-0,14	-4,23***		
	Skojarzenia S3	-0,11	0,03	-0,11	-3,19***		

⁺p<0,1 *p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001

istotny związek z akceptacją interwencji ma legitymizacja systemu politycznego w Polsce oraz większe tolerowanie agresywnych zachowań wobec polityków w sytuacjach, gdy źle wykonują swoje obowiązki. Wyniki te częściowo

dowodzą słuszności hipotezy 3a, zgodnie z którą negatywistyczne schematy świata społecznego sprzyjają poparciu interwencji zbrojnej przeciwko Rosji.

Najsilniejszą rolę w wyjaśnianiu poparcia interwencji zbrojnej okazały się mieć sposoby ujmowania konfliktu Rosja – Ukraina. Analiza regresji pokazuje, że poparciu interwencji UE i NATO z udziałem Polski wobec Rosji sprzyja dostrzeżenie analogii pomiędzy aneksją Krymu przez Putina a zagarnięciem Austrii przez Hitlera (S1). Natomiast dostrzeżenie podobieństwa między nieskuteczną interwencją USA w Wietnamie a ewentualną interwencją krajów Zachodu na Ukrainie (S2) wiąże się z niższym poparciem takiej interwencji. Podobnie działa spostrzeżenie polityki Putina jako niezagrażającej Zachodowi (S3). Wyniki te potwierdzają naszą hipotezę 3b.

Dodanie w kolejnym (czwartym) kroku analiz regresji stwierdzeń z różnymi interpretacjami konfliktu Rosja – Ukraina dało największy przyrost wyjaśnianej wariancji. Cały model wyjaśnia ostatecznie 10% wariancji zmiennej „Akceptacja udziału Polski w interwencji zbrojnej UE i NATO przeciwko Rosji”.

Dyskusja wyników

Zdecydowana większość społeczeństwa polskiego – 67,7% (w tym 40,3% zdecydowanie) nie zgadza się z poglądem, że Polska razem z UE i NATO powinna zbrojnie pomóc Ukrainie i zaatakować Rosję, zanim Putin zaatakuje inne kraje. W skali 5-punktowej średni poziom poparcia interwencji zbrojnej wynosi $M = 2,08$. Zgodnie z przewidywaniami, stopień akceptacji tego stanowiska jest istotnie związany z negatywistycznymi schematami świata społecznego i sposobem ujmowania konfliktu Rosja – Ukraina. Jednak to nie negatywistyczne schematy świata, ale akceptacja określonej konstrukcji czy ram tego konfliktu i jego konsekwencji dla Europy i Polski jest w analizach regresji najsilniejszym predyktorem zgody na militarną próbę rozwiązania tego konfliktu. Poparcie zbrojnej interwencji jest tym silniejsze, im bardziej aktualna sytuacja międzynarodowa kojarzona jest z sytuacją poprzedzającą II wojnę światową (a postępowanie prezydenta Rosji przyrównywane do aneksji Austrii przez Hitlera). Natomiast dwie inne „ramy” patrzenia na konflikt Rosja – Ukraina sprzyjają odrzuceniu militarnego rozwiązania: im bardziej aktualna sytuacja interwencji ujmowana jest jako analogiczna do zaangażowania USA w Wietnamie, czyli kosztowna i nieskuteczna oraz im mniej zagrażające dla bezpieczeństwa Polski wydaje się postępowanie Putina, tym bardziej odrzucana jest militarna interwencja wspierająca Ukrainę. Wyniki te potwierdzają naszą hipotezę 3b, a także są zgodne z danymi uzyskanymi w USA przez Gilovicha (1981). Interpretujemy je jako dowód na to, że ujmowanie międzynarodowego konfliktu jako zagrożenia dla własnego kraju oraz kojarzenie militarnego zaangażowania z sukcesem (przez

kojarzenie aktualnej sytuacji z II wojną światową, w której pokonał Hitlera) jest silnym czynnikiem skłaniającym do wspierania przemocy w polityce międzynarodowej. Taka konstrukcja konfliktu Rosja – Ukraina, akceptowana przez większość Polaków (53,4%), istotnie wiąże się z różnymi schematami świata społecznego i polityki, najsilniej z poczuciem zagrożenia, nieufnością, następnie ze spostrzeganiem systemu politycznego i ekonomicznego w Polsce jako niesprawiedliwego i z cyniczną, negatywną wizją polityki i antagonistyczną wizją relacji społecznych (czyli ze spostrzeganiem życia społecznego i relacji międzyludzkich jako gry o sumie zerowej oraz ze społecznym darwinizmem). Takie „łękotwórcze” ujmowanie aktualnej sytuacji międzynarodowej było także częściej, niż inne badane przez nas ujęcia, obecne w mediach. Polacy po raz pierwszy od wielu lat poczuli niepokój o bezpieczeństwo swojego kraju, a także negatywne postawy wobec Rosji (Roguska 2014). Jeżeli przyjąć, że zgoda na udział Polski w interwencji zbrojnej jest przejawem akceptacji siłowego, agresywnego rozwiązywania konfliktów międzynarodowych, to uzyskany przez nas wynik potwierdza wcześniejsze obserwacje związków strachu z akceptacją agresji w polityce (por. Apter 1997; Bar-Tal 2000, 2007; Jost i in. 2003). Kobiety bardziej akceptują udział Polski w interwencji zbrojnej prawdopodobnie także dlatego, że silniej wierzą w łękotwórczą interpretację konfliktu Rosja – Ukraina a mniej – w redukującą lęk interpretację, negującą zagrożenie Zachodu ze strony Rosji. Młodszy Polacy bardziej akceptują interwencję zbrojną również z tego powodu, że silniej zgadzają się na „ramowanie” sytuacji między Rosją a Ukrainą, nawiązujące do postępowania Hitlera przed rozpoczęciem II wojny światowej. Prawdopodobnie nie dostrzegają płytkości tej analogii, bo mniej niż starsi Polacy wiedzą o sytuacji poprzedzającej II wojnę oraz silniej niż starsi ulegają wpływowi mediów, które popularyzują takie ramy konfliktu Rosja – Ukraina. Wykształcenie respondentów bezpośrednio nie odgrywa istotnej roli w akceptacji udziału Polski w zbrojnej interwencji, ale ponieważ sprzyja przyjmowaniu niezagrażającej Zachodowi interpretacji omawianego konfliktu, obniża nieco poparcie zbrojnej interwencji. W badaniach prowadzonych w różnych miejscach na świecie poziom wykształcenia częściej sprzyjał odrzuceniu militarnych rozwiązań w polityce międzynarodowej, ale w kilku przypadkach (między innymi podczas kryzysu berlińskiego, kiedy podjęto decyzję o budowie muru rozdzielającego wschodni i zachodni Berlin), osoby lepiej wykształcone wyrażały większe poparcie interwencji zbrojnej niż osoby mniej wykształcone (Gamson 1975; Gitlin 1980).

Obok omówionych wcześniej sposobów ujmowania sytuacji konfliktu istotnymi predyktorami poparcia militarne rozwiązanie międzynarodowego konfliktu są: moralna legitymizacja systemu polityczno-ekonomicznego w Polsce i akceptacja agresji w polityce w sytuacjach, gdy „politycy źle wykonują swoje obowiązki”. Potwierdziliśmy więc naszą hipotezę 3a tylko częściowo,

bowiem większość uwzględnionych w badaniu schematów świata społecznego okazała się mieć słaby lub nieistotny statystycznie związek z akceptacją militarnej interwencji w konkretnym konflikcie międzynarodowym. Wygląda na to, że stosunek do udziału Polski w interwencji zbrojnej przeciwko Rosji jest uwarunkowany politycznie: sposobem spostrzegania sytuacji w naszym kraju (oceną sprawiedliwości ekonomiczno-politycznego *status quo*, polityki i polityków). Osoby moralnie legitymizujące *status quo* w swoim kraju bardziej akceptują zaangażowanie państwa w zbrojny konflikt. Co więcej, być może bardziej akceptują wszelkie rozwiązania (w tym siłowe), służące obronie przed zewnętrznym niebezpieczeństwem oraz takie, które mają bardziej ekspansywny charakter, czyli próbują narzucić innym krajom swoje własne rozwiązania systemowe i wartości (Apter 1997; Jost i in. 2003; Cichocka i Golec de Zavala 2011; Sabucedo, Blanco i De la Corte 2003; Staub 2003). Stwierdziliśmy także istotny związek pomiędzy akceptacją agresji wobec polityków, szczególnie w sytuacji, gdy źle wykonują swoje obowiązki a poparciem udziału Polski w operacji zbrojnej przeciwko Rosji. Zgoda na użycie siły w konflikcie międzynarodowym ma związek z przyzwoleniem na agresję w polityce. Z kolei wiemy już, że przyzwolenie to ma silny związek z własną agresywnością jako dyspozycją (por. Skarżyńska i Radkiewicz 2015). Wszystkie uwzględnione w naszych analizach zmienne wyjaśniają tylko 10% wariacji poziomu akceptacji udziału Polski w interwencji zbrojnej przeciwko Rosji. W kolejnych analizach należy więc uwzględnić także inne zmienne, przede wszystkim identyfikację z określoną partią, konserwatywną czy liberalną opcją polityczną, która wspiera lub odrzuca potrzebę i możliwość zbrojnej interwencji. Wiadomo bowiem, że psychologiczną podstawą konserwatywnych poglądów jest poczucie zagrożenia (Bar-Tal 2007; Jost i in. 2003), które – jak pokazały nasze analizy – sprzyja akceptacji udziału Polski w zbrojnej interwencji przeciwko Rosji.

W świetle przedstawionych analiz mają więc rację tacy badacze, jak David Apter (1997), Daniel Bar-Tal (2007), Jose M. Sabucedo, Amalio Blanco i Luis De la Corte (2003) oraz Wilson Lopez i Jose Manuel Sabucedo (2007), zdaniem których jednym z głównych czynników akceptacji przemocy militarnej w polityce jest jej „usprawiedliwienie” jako sposobu uzyskania czegoś subiektywnie ważnego dla grupy własnej. Może to być szukanie bezpieczeństwa, potwierdzenia własnych wartości oraz niezależności. A politycy i media mogą owe „usprawiedliwienia” wzmacniać lub blokować.

Literatura

- Adorno, Theodor, Else Frenkiel-Brunswik, Daniel Levinson i Nevitt Sanford. 1950. *The Authoritarian Personality*. New York: Harper.
- Apter, David. 1997. *Legitimization of Violence*. New York: New York University Press.
- Bar-Tal, Daniel. 2000. *Shared Beliefs in a Society: Social Psychological Analysis*. Thousand Oaks: Sage.
- Bar-Tal, Daniel. 2007. *Spoleczno-psychologiczne podstawy nierozwiązywalnych konfliktów*. W: K. Skarżyńska, U. Jakubowska i J. Wasilewski (red.). *Konflikty międzynarodowe. Przejawy, źródła i metody rozwiązywania*. Warszawa: Academica, s. 83–116.
- Bartels, Larry. 1995. *The American Public's Defense Spending Preferences in the Post-cold War Era*. „Public Opinion Quarterly” 58: 479–508.
- Brehm, John i Wendy Rahn. 1997. *Individual-level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital*. „American Journal of Political Science” 41: 999–1023.
- Brewer, Paul i Marco Steenbergen. 2002. *All Against All: How Beliefs about Human Nature Shape Foreign Policy Opinion*. „Political Psychology” 23: 39–58.
- Christie, Richard i Florence Geis. 1970. *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Cichocka, Aleksandra i Agnieszka Golec de Zavala. 2011. *Kolektywny narcyzm a sprawa polska*. W: M. Kofta i M. Bilewicz (red.). *Wobec obcych. Zagrożenia psychologiczne a stosunki międzygrupowe*. Warszawa: WN PWN, s. 232–247.
- Connors, Joan. 1998. *Hussein as Enemy: The Persian Gulf War in Political Cartoons*. „Press and Politics” 3: 96–114.
- Czapiński, Janusz. 1988. *Wartościowanie – efekt negatywności: o naturze realizmu*. Wrocław: Ossolineum.
- Duckitt, John. 2009. *Authoritarianism and Dogmatism*. W: M. Leary i R. Hoyle (red.). *Handbook of Individual Differences in Social Behavior*. New York: Guilford Press, s. 298–317.
- Duckitt, John i Kirstin Fisher. 2003. *The Impact of Social Threat on Worldview and Ideological Attitudes*. „Political Psychology” 2: 199–222.
- Fiske, Susan i Shelley Taylor. 2008. *Social Cognition: From Brains to Culture*. New York: McGraw-Hill.
- Gamson, William. 1989. *The Strategy of Social Protest*. Homewood: Dorsey Press.
- Gilovich, Thomas. 1981. *Seeing the Past in the Present: The Effects of Associations to Familiar Events on Judgments and Decisions*. „Journal of Personality and Social Psychology” 40: 797–808.
- Gitlin, Todd. 1980. *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. Berkeley: California University Press.
- Goffman, Erving. 1974. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Harmondsworth.
- Grzelak, Janusz. 2007. *Wpływ orientacji społecznych i orientacji kontroli na percepcję świata społecznego*. W: K. Skarżyńska, U. Jakubowska i J. Wasilewski (red.).

- Konflikty międzygrupowe. Przejawy, źródła i metody rozwiązywania.* Warszawa: Academica, s. 68–83.
- Huesmann, Rovel i Nancy Guerra. 1997. *Children's Normative Beliefs about Aggression and Aggressive Behavior.* „Journal of Personality and Social Psychology” 2: 408–419.
- Jervis, Robert. 1976. *Perception and Misperception in International Politics.* Princeton: Princeton University Press.
- Jost, John, Jack Glaser, Arie Kruglansky i Frank Sulloway. 2003. *Political Conservatism as Motivated Social Cognition.* „Psychological Bulletin” 129: 339–375.
- Kirwil, Lucyna. 2012. *Agresja interpersonalna: efekt prowokacji czy nastawienia na zdobywanie.* W: K. Skarżyńska (red.). *Między ludźmi: oczekiwania, interesy, emocje.* Warszawa: Academica, s. 152–180.
- Kunczik, Michael i Astrid Zipfel. 2000. *Wprowadzenie do nauki o dziennikarstwie i komunikowaniu.* Warszawa: Scholar.
- Lopez, Wilson i Jose Manuel Sabucedo. 2007. *Culture of Peace and Mass Media.* „European Psychologist” 2: 147–155.
- Markus, Hazel. 1977. *Self-schemata and Processing Information about the Self.* „Journal of Personality and Social Psychology” 35: 63–78.
- May, Ernest. 1973. *„Lessons” of the past: The Use and Misuse of History in American Foreign Policy.* New York: Oxford University Press.
- Peeters, Guido. 1992. *Evaluative Meanings of Adjectives in Vitro and in Context: Some Theoretical Implications and Practical Consequences of Positive Negative Asymmetry and Behavioral-adaptive Concepts of Evaluation.* „Psychologia Belgica” 32: 211–231.
- Pinker, Steven. 2005. *Tabula rasa. Spory o naturę ludzką.* Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Pratkanis, Anthony i Elliot Aronson. 2003. *Wiek propagandy. Używanie i nadużywanie propagandy na co dzień.* Warszawa: WN PWN.
- Radkiewicz, Piotr. 2012. *Autorytaryzm a brzytwa Ockhama.* Warszawa: Scholar.
- Radkiewicz, Piotr, Krystyna Skarżyńska i Katarzyna Hamer. 2013. *The Perception of People in Relation to Negativistic Beliefs about the Social World.* „Social Psychology” 44: 75–83.
- Read, Stephen. 1983. *Once is Enough: Causal Reasoning from a Single Instance.* „Journal of Personality and Social Psychology” 45: 323–334.
- Reykowski, Janusz. 1990. *Ukryte założenia normatywne jako osiowy składnik mentalności.* W: J. Reykowski, K. Skarżyńska i M. Ziółkowski (red.). *Orientacje społeczne jako element mentalności.* Poznań: Wydawnictwo Nakom, s. 11–51.
- Roguska, Beata. 2014. *Sytuacja międzynarodowa i bezpieczeństwo Polski.* Warszawa: CBOS, Raport 80/2014.
- Ross, Lee i Andrew Ward. 1995. *Psychological Barriers to Dispute Resolution.* „Advances in Experimental Social Psychology” 27: 255–301.
- Rotter, Julian. 1980. *Interpersonal Trust, Trustworthiness and Gullibility.* „American Psychologist” 1: 1–7.
- Różycka, Joanna i Bogdan Wojciszke. 2009. *Dlaczego ludzie myślą, że życie jest grą o sumie zerowej? Uwarunkowania i konsekwencje ekonomiczne w Polsce i na*

- świecie. W: A. Cislak, K. Henne i K. Skarżyńska (red.). *Przekonania w życiu jednostek, grup, społeczności*. Warszawa: Academica, s. 67–83.
- Sabucedo, Jose Manuel, Amalio Blanco i Luis De la Corte. 2003. *Beliefs which Legitimize Political Violence against Innocent*. „*Psicothema*” 15: 550–555.
- Schank, Roger i Robert Abelson, 1977. *Scripts, Plans, Goals, and Understanding: An Inquiry into Human Knowledge Structures*. Hillsdale: Erlbaum.
- Scholz, John i Mark Lubell. 1998. *Trust and Taxpaying: Testing the Heuristic Approach to Collective Action*. „*American Journal of Political Science*” 42: 398–417.
- Skarżyńska, Krystyna. 2012. *Zaufanie do ludzi. Efekt osobowości, doświadczeń socjalizacyjnych, sytuacji oraz systemu politycznego*. W: K. Skarżyńska (red.). *Między ludźmi: Oczekiwania, interesy, emocje*. Warszawa: Scholar, s. 17–42.
- Skarżyńska, Krystyna. 2013. *Narzędzia do pomiaru oceny moralnej legitymizacji systemu społeczno-politycznego oraz cynizmu politycznego. Raport z badań*. Warszawa: Instytut Psychologii PAN.
- Skarżyńska, Krystyna. 2015. *Sprawiedliwość jako kryterium oceny systemu ekonomiczno-politycznego*. „*Civitas et Lex*” 1: 19–30.
- Skarżyńska, Krystyna i Piotr Radkiewicz. 2011. *Co wzmacnia, a co osłabia darwinizm społeczny? O roli doświadczeń z ludźmi, osobowości, wartości osobistych i przywiązania do wspólnoty*. „*Psychologia Społeczna*” 1: 7–23.
- Skarżyńska, Krystyna, Kamil Przybyła i Adrian Wójcik. 2012. *Grupowa martyrologia: psychologiczne funkcje przekonań o narodowej krzywdzie*. „*Psychologia Społeczna*” 4: 335–352.
- Skarżyńska, Krystyna i Kamil Przybyła. 2015. *Przekonania o narodowej martyrologii. Efekt kolektywnego narcyzmu, indywidualnej samooceny czy sytuacja grupy?* „*Przegląd Psychologiczny*” 1: 9–29.
- Skarżyńska, Krystyna i Piotr Radkiewicz. 2015. *Politicians and Citizens: Cognitive and Dispositional Predictors of Approval of Aggression in Political Life*. „*Czechoslovak Psychology*” 59: 36–46.
- Staub, Ervin. 2003. *The Psychology of Good and Evil*. New York: Cambridge University Press.
- Tavris, Carol i Elliot Aronson. 2008. *Błądzą wszyscy (ale nie ja). Dlaczego usprawiedliwiamy głupie poglądy, złe decyzje i szkodliwe działania*. Tłum. A. Nowak. Sopot – Warszawa: Smak Słowa i Academica.
- Taylor, Shelley i Jennifer Crocker. 1980. *Schematic Bases of Social Information Processing*. W: E. Higgins, P. Herman i M. Zanna (red.). *The Ontario Symposium on Personality and Social Psychology*. Hillsdale: Erlbaum, s. 120–138.
- Tomkins, Silvan. 1963. *Left and Right: A Basic Dimension of Ideology and Personality*. W: R. White (red.). *The Study of Lives*. New York: Atherton Press, s. 388–411.
- Wojciszke, Bogdan, Wiesław Baryła i Joanna Różycka. 2009. *Wiara w życie jako grę o sumie zerowej*. W: U. Jakubowska i K. Skarżyńska (red.). *Między przeszłością a przyszłością*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, s. 179–188.
- Yamagishi, Toshio i Midori Yamagishi. 1994. *Trust and Commitment in the United States and Japan*. „*Motivation and Emotions*” 18: 129–166.

How the Associations with the Historic Past and the Negative Schemas of the Social World Differentiate Support for Military Intervention against Russia*

Summary

The aim of this study is to understand the psychological and social correlates of support for Polish participation in potential military intervention of NATO and the EU to support Ukraine in the conflict with Russia. The theoretical basis for hypotheses are the theories of cognitive schemas and the „framing” of political phenomena in the media, that means the creation of their interpretation by certain historical analogies. We tested the role of negative patterns of social and political world, and three different frames of the conflict Russia–Ukraine. The first referred to the analogy between Putin’s actions against the Crimea and Hitler’s proceedings against Austria (the one most often present in Polish media). The second indicated that the Polish involvement in the Russia–Ukraine conflict will bring Poland heavy losses and will be ineffective, similar to US involvement in the conflict in Vietnam. The third frame indicated that Russia does not intend to wage war with the whole West.

The study was conducted with computer assisted personal interview (CAPI) on a representative random sample of adult Poles (N = 971). We found that the strongest predictors of the acceptance for military intervention are frames in recognition of the Russia–Ukraine conflict. The more respondents agree with the interpretation containing the analogy of conduct Putin and Hitler, the more accepting for Polish participation in military intervention they are. The more respondents agree to one of the two other frames of the conflict, the less they support Polish participation in military intervention. In contrast, the acceptance of each of the frames is related in a different way to the individual schemas of the social world and politics.

Key words: framing of the conflict; schemas of social world and politics; support for military intervention.